

DUNA WORLD: Szerda (Március 14.) 21:30

Közjáték Vichyben

magyar tévéfilm, 79 perc, 1982

rendező: Hajdufy Miklós
író: Arthur Miller
operatőr: Nagy József
jelmeztervező: Mialkovszky Erzsébet

szereplő(k):
Kern András (Lebeau festőművész)
Koltai János (Bayard villanyszerelő)
Velenczey István (Marchand üzletember)
Garas Dezső (Monceau színész)
Szilágyi István (cigány)
Harkányi Endre (pincér)
Kozák András (Őrnagy)
Tordy Géza (Leduc katonaorvos)
Gábor Miklós (von Berg herceg)
Madaras József (Professzor)
Tándor Lajos (Ferrand)
Zoltay Miklós (Öreg zsidó)
Gonda György (Első detektív)
Rindt Rudolf (Második detektív)
Pethes Csaba (Őr)

A II. világháború idején Vichyben az utcán a németek elfognak kilenc férfit és egy fiút. Van köztük festőművész, üzletember, villanyszerelő, pincér, katonaorvos, színész, herceg, cigány, zsidó. Egyikük sem tudja, miért zárták be, csak találgatnak. A leghihetőbb változat szerint a zsidókat deportálják németországi koncentrációs táborokba. Egyesek ezt elhiszik, mások nem. A kihallgatásra várakozva beszélgetnek a politikai helyzetről, a hitről, a náci propaganda hatásáról, a hatalomról, a logikáról, az ártatlanságról, a bűnösségről, az illúziókról, a halálról, a faji megkülönböztetésről, a közömbösségről, a reményről, a szökés lehetőségeiről, egyéni helyzetükről, életükről.

*

Televízó

Közjáték Vichyben

Veress József

Arthur Miller drámájában – mely 1964-ben íródott, s a világ számos színpadát bejárta – meglehetősen sovány a cselekmény, ám annál izgalmasabb és gazdagabb az életük válságos pillanatában önvizsgálatot tartó hősök belső forrongásának rajza.

Hajdúfy Miklós, a tévé-adaptáció rendezője nem törekedett arra, hogy a vérfagyasztó „játék” kereteit kitágítsa, s kamerájával a tágas váróhelyiség – a meghurcoltatás előszobája – csukott ajtajai mögé pillantson. Pedig kétfelé is szemlélődhetne. „Odakint”, a megszállt Franciaországban, ahonnan a Közjáték Vichyben férfi-koszorúját begyűjtötték, háború dúl, elszabadult a tisztességtelenség: nem szükséges élénk fantázia, hogy elképzeljük, milyenek is lehetnek a nácik-kreálta játékszabályok. Néhányszor felmerül a menekülés lehetősége, egy fogoly – a befejező képeken – meg is szökik, a tévéjáték szerzői azonban nem tartanak vele. Helyesen teszik – ez már egy újabb történet. A másik színtér – közvetlenül a hodály mellett, ahol az eleven disputa folyik – a vallatókamra. Időnként harsány hangok, durva röhögések szűrődnek ki onnan, magát a processzust mégsem látjuk. Fölösleges volna részletezni, hiszen egyéb jelekből sejtjük, sőt tudjuk, hogy milyen a fasiszták „igazoltatása”. Hajdúfy koncepciója dicséretes: ahelyett, hogy cselekményes elemekkel vagy bombasztikus eszközökkel feldúsítaná a mesét, puritán szűkszavúsággal tolmácsolja a kamarajáték téziseit. Igen, téziseit, ugyanis kétségtelen: Arthur Miller a szokványos szituáció kibontásakor a sztori fordulatosságától eltekintett, s helyette a magatartások konfrontációjára fordított figyelmet. A felfogások „sűrített levegőjű’ erőtérben ütköznek meg egymással. Itt nem a történés fontos, hanem az értelmi-érzelmi hullámverések. A rendkívüli helyzet meglepetésszerűen formálódó viszonylatai..

Ablakok. Rácsok. Nagy térség és padokon csücsülő, verebekként gubbasztó őrizetesek. Az első beállításokon – a Nincs idő néhány kompozíciójára emlékeztet a látvány – a beszélgető várakozókhoz közelit a felvevőgép. Pontosabban csak egyikük beszél: a feltűnően ideges festőművész (Kern András), aki így szeretné levezetni nyugtalanságát. A többiek eleinte nem válaszolnak neki, később – mit tehetnek egyebet a tehetetlenségben – maguk is meditálni kezdenek az eseményeken: arról, amim túljutottak, s arról is, ami feltehetően vár rájuk. Az előítéletekről és következményeikről. Meg az előítéletek újratermelődéséről (a cigány a zsidók között!). A csupa-ideg értelmiségi személyes balszerencséjén töpreng (kezében volt a vízum, kereket oldhatott volna, ám anyja miatt mégis maradt), – később, ahogy belemelegszenek az eszmecserébe, egyetemesebb összefüggésekkel is kénytelen szembenézni. Egyre tágul a kör: mind többen tárulkoznak fel, s alaposan megméretnek érettségben, becsületességben, áldozatvállalásban egyaránt az alkalmi együttes tagjai. „Nem árt elgondolkozni azon, mi miért van” – tanácsolja rezignált bölcsességgel a munkás (Koltai János). Általánosság? Közhely? Szóvirág? Nem az, mert a szúrós-szemű ember könyörtelen tényeket közöl társaival. A pályaudvari vagonokban „élő árut” szállítanak. A kocsik kívülről le vannak zárva. Süketnek és vaknak kell lenni ahhoz, hogy ne hallják és lássák: miről is van szó. Mint ahogy a kétszerkettőnél nyilvánvalóbb az összefüggés az orrméricskélések, a razziák, az üldözések meg a koncentrációs táborok között.

A Közjáték Vichyben – a színmű – nagy bravúrja, hogy zárt színtérben, néhány négyzetméternyi területen is képes totális képet festeni a háború értelmet megnyomorító, akaratot összeroppantó hatásáról. A sajátos premier plánokban – a „jelenetezések” során általában egy adott karakter kerül előtérbe – súlyos problémákat exponál Hajdúfy is. A színész (Garas Dezső) a németek arányérzékében (sic!), ízlésében bizakodik s valamiféle izolációt remél. Az arisztokrata (Gábor Miklós) a bálványimádást és iszonyú következményeit tartja végzetesnek. Kezdetben elhatárolja magát mindentől. „Semmi közöm hozzájuk”, bizonygatja, hogy később személyes példájával bizonyítsa a kívülállás tarthatatlanságát. A francia hadsereg tisztje (Tordy Géza) talán a legfontosabb tanulságot önti szavakba, amikor ezt mondja: „Nem a bűntudat, hanem a felelősségtudat segíthetett volna.” És ez csupán három variáció a teherbírás témájára. Még a felvillanó arcok is bonyolult sorsot sejtetnek: a tizenöt éves fiú éppolyan „jellem”, mint az öreg szakállas, aki valószínűleg már feladott minden reményt önmagában.

A televíziós drámában izzó a légkör és jónéhány jelenet felkavaró hatású. A pontos értelmezés a rendező mértéktartásának és a kitűnő színészéknek egyaránt köszönhető (főleg Kern András, Koltai János, Garas Dezső és Gábor Miklós tetszett, viszont Tordy Géza ezúttal kevésbé volt meggyőző). Amit felróhatunk a rendezőnek, kedvező összbenyomásunkat nem befolyásolja. Tudjuk, milyen nehéz feladat a térben és időben maximálisan koncentrált színpadi műveket lendületessé varázsolni. Ezúttal sikerrel járt a törekvés, csak néhány monológot tartunk túlméretezettnek és egyúttal statikusnak (pszichológiailag nem kellőképpen motivált a német és a francia tiszt különjátszmája sem). Madaras József – mint hivatásos vallató – sűrű mutogatással és ujjpattintgatással jelzi, hogy áldozatait tárgynak tekinti. A gesztus túlságosan ismerős, mint ahogy más mozzanatok is visszaköszönnek korábbi filmekből. Nagy József operatőri munkája színvonalas. Kontrasztjai kifejezőek s beszédes közelképeivel az indulatok eredőit is megjeleníti.

Az újabb Arthur Miller-olvasat korrekt teljesítmény, színvonalas alkotás. Új összefüggésekkel, felfedező erejű eszmékkel nem gazdagítja ugyan világképünket, realizmusa mégis meggyőző, ilyenformán tehát méltán illeszkedik a tévé-mozi antifasiszta sorozatának kvalitásos darabjaihoz.

*

Közjáték Vichyben - kritika
DD - 2010.01.19 10:36

A Miskolci Nemzeti Színház legújabb bemutatója, a Közjáték Vichyben több mint amit sokan talán az első pillanatokban éreznek irányából. Ám – ahogy mondani szokás – végül minden megvilágosul.

A színház feladata – különösen válságos időszakokban – a reménykeltés. Emiatt az évad műsortervének a kihirdetésekor meglepődve konstatáltam az új darabok között az Arthur Miller-színművet, amely bár kétségkívül mély tartalommal rendelkezik, optimizmusra egyáltalán nem ad okot. Elöljáróban kijelenthetem: immár értem, és megértem a színház vezetőségének eme különös választását.

Külön üdvözlendő ráadásul Balikó Tamás, a Pécsi Nemzeti Színház igazgatójának rendezőként való újrahívása – a művész, akinek legutóbbi miskolci munkája a Nyolc nő volt, képes a legkülönbözőbb műfajú darabokból is kihozni a maximumot. Ez azonban nem pusztán elcsépelt dicséret – Balikó remekül használja ki tényszerű látásmódját, és amikor szükséges, nem fél ábrázolni a valóságot – amely sajnos e csillogó-villogó huszonegyedik században nem számít „divatos” megoldásnak.

A mű alaptörténete végtelenül egyszerű. A második világháború csonka, félfüggetlen Franciaországának fővárosában, Vichyben egy reggel tíz embert tartóztatnak le. Bár ez nem azonnal derül ki, a vád – különböző okokból – nem más ellenük, mint hogy zsidók. Vannak, akiket tévesen ítélt meg a faji törvények betartásáért felelős Professzor (Szatmári György), ám a többséggel szemben igaza volt.

A rideg, kies vizsgálati szobából csak két út vezet. Egy vissza, a szabadságba, a másik – valószínűbb – pedig a pályaudvaron, majd egy zsúfolt vagonon keresztül Lengyelországba. Mindenki retteg, ám bízik. A nagyjából egy és háromnegyed óra alatt gondosan felépített életek, tervek, gondolatok törnek össze – ám egészen ritka esetekben újak is születnek, vagy épp régi álmok-vágyak élednek újjá.

Egy színész, aki a németek művészetszeretetében hisz… Egy villanyszerelő, aki a munkásosztályban hisz… Egy festő, aki a csodában hisz… Egy pincér, aki az emberségben hisz… Egy fiatal fiú, aki semmiben sem hisz… Végül mind elbukik. Erkölcs-bűntelenül, ám kor-bűnösen.

Egyéni tragédiák közül nehéz főszereplőt választani – ha mégis meg kellene nevezni valakit, akkor a két „végére maradót”, a bécsi pszichiátrián dolgozó Dr. Leduc (Fandl Ferenc), illetve a nemzetiszocialistákkal nem szimpatizáló, ám tévedésből beszállított osztrák arisztokrata, von Berg herceg (Áron László).

Két ember – az egyik biztosan megmenekül, a másik biztosan elbukik. A herceg lelkiismerete lázadozik, kellemetlen érzéseitől zavartatva mindent megígér a „halálra ítélt” orvosnak. Vontatott beszélgetés – Leduc érthetően ideges, a herceg érthetően szabadkozik. Ebben a helyzetben nincs történelem, nincs igazság. Bár kedvelik egymást, mindkettő bűnös a származása miatt. Leduc mert meghal, von Berg mert életben marad.

Végül a herceg dönt – „tisztaságát” igazoló papírjait távozáskor odaadja az orvosnak – lelkiismeret-furdalása tehát a legnagyobb áldozat meghozásáig kergette. Leduc megszökik, von Berg várja az ítéletet. Ám mielőtt sorsa beteljesedne, még nagyobb büntetés éri. A Professzor újabb „gyűjteménye” érkezik meg – újabb tíz zsidógyanús ember, akiknek nagy része soha többet nem távozik szabadon. A herceg mindent megért…

Bár a darab összes színésze példát mutathatna precíz karakterábrázolásból – mindehhez a pontos jelmezek is tökéletesen passzoltak –, akit mindenképpen ki szeretnék emelni a szereplők közül, az a herceget alakító Áron László. Emlékeim szerint korábban egyáltalán nem volt alkalmam őt színpadon látni, ám ezúttal játéka nagyon megfogott. Ő volt az, akinek hercegi mivoltát illetően egy pillanatnyi kétség sem töltött el. Ez csak személyes vélemény, de a Közjaték Vichyben-beli alakítását a magam részéről csillagos ötösre értékelem

Kifele menet sajnálattal vettem tudomásul, hogy bár nekem tetszett az előadás, a közönség vegyesen fogadta. Voltak, akik nem is értették, miről szól. Voltak, akiket hidegen hagyott a téma. És persze voltak olyanok is, akik értékelték.

Mint írtam, eleinte nem értettem, miért esett a színház választása éppen erre a műre. Immár értem. Hisz akad a gazdasági krízisnél mélyebb válság is. Az ember, az emberiség saját gödre – amely feneketlenné is tud válni. Mit tehet egyetlen ember, amikor az egész emberiség tétlen vagy tehetetlen? Talán mindent, talán semmit sem. Ám „bűnösök közt cinkos aki néma” – tartja Babits Mihály, és igaza van. Még akkor is, ha mi magunk, azonosulva von Berg herceggel, eredménytelennek ítéljük meg vállalakozásunkat.
Mindemellett vigyáznunk kell, hisz a történelem ismétli önmagát, a veszély pedig itt él közöttünk.

DD rovata (dd.virtus.hu)

http://mnsz.eu/new/index.php?view=article&id=1605

*

ARTHUR MILLAR

http://hu.wikipedia.org/wiki/Arthur_Miller